

УДК 331+378

Слозанська Ганна Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» У ВНЗ З МОЖЛИВІСТЮ ЇХНЬОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

У статті проаналізовано особливості працевлаштування випускників спеціальності «Соціальна робота» та ключові проблеми з якими вони стикаються в пошуку роботи. Професійна підготовка конкурентоспроможного фахівця, здатного реагувати на зміни ринку праці, самовдосконалюватися і професійно розвиватися є основними завданнями ВНЗ України. Побудова оптимальної моделі співпраці між вищими навчальними закладами і ринком праці дозволить підвищити якість професійної підготовки майбутніх фахівців і адаптуватись до вимог ринку праці, що, в свою чергу, сприятиме працевлаштуванню випускників.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх соціальних працівників, працевлаштування, ринок праці, вищі навчальні заклади

Вступ. В умовах демократизації життя, радикальних економічних і політичних змін, суспільство потребує освіченого й активного громадянина, який постійно самовдосконалюється, чим сприяє розвитку України. Особливу роль, на нашу думку, слід приділяти його професійній підготовці в системі вищої освіти, завдання якої полягає у підготовці компетентного фахівця, здатного задовольняти актуальні вимоги суспільства; адекватно реагувати на зміни, що відбуваються; розвивати свої знання, вміння і навички відповідно до вимог ринку праці. І головне – бути конкурентоспроможними на сучасному ринку праці. Особливо це стосується випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ), які в силу певних причин позбавлені здатності бути працевлаштованими після здобуття відповідного фаху. Основними причинами такого явища є: низька якість підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ, в тому числі і майбутніх соціальних працівників; відсутність взаємозв'язку між ринком праці і закладами вищої освіти в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, ну і звичайно, відсутність відповідних вакансій по місцю проживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема зайнятості випускників ВНЗ є предметом багатьох досліджень. Зокрема, Ф. Зінов'єв, Е. Лібанова, Г. Лопушняк, О. Майсюра аналізують тенденції зайнятості населення, визначають причини і наслідки, досліджують вплив різного роду чинників на рівень безробіття. Стратегії боротьби з безробіттям і критерії успішного працевлаштування молоді досліджували Х. Шірхольц, Х. Шульц. Проблему регулювання зайнятості представлено у працях таких українських науковців, як: Н. Грицяк, С. Корецька, Б. Кравченко, О. Лебединська, А. Ліпенцев, В. Мандибур, В. Мартиненко, Н. Нижник, А. Чемерис, І. Шумляєва та ін. Серед зарубіжних учених ці проблеми вивчали Д. Рікардо, Ж. Сей, А. Сміт, Ф. Хайек, Л. Харріс, А. Філіпс та ін.

Зайнятість молоді, в тому числі випускників ВНЗ є об'єктом досліджень зарубіжних учених, таких як, Е. Гареев, Ф. Хайрулліп та ін. Проблема молодіжного безробіття та працевлаштування в Україні відображена у працях О. Амоші, В. Васильченко, Л. Лісогор; молодіжний ринок праці досліджували С. Бандур, О. Богущий, А. Колот, Е. Лібанова та ін. Проте, ще досі залишається не дослідженою проблема взаємозв'язку між професійною підготовкою майбутніх фахівців, в тому числі і соціальних працівників, у ВНЗ і можливістю їхнього працевлаштування

після закінчення ВНЗ.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між професійною підготовкою майбутніх фахівців, в тому числі і соціальних працівників, у ВНЗ і можливістю їхнього працевлаштування після закінчення ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Станом на січень 2016 р. в Україні налічувалося близько 800 ВНЗ (університетів, академій, інститутів, консерваторій та коледжів), які здійснювали підготовку майбутніх фахівців за різними спеціальностями [6]. Щороку близько 200000 випускників закінчують вітчизняні ВНЗ і намагаються знайти роботу за спеціальністю. Проте, даними Управління статистики лише 36,6% випускників працевлаштовується за фахом, 25,7% – у сфері, близькій до спеціальності, а решту не можуть знайти роботу за фахом [4]. Останні – стають клієнтами центрів зайнятості і з їх допомогою здійснюють пошук роботи, який не завжди увінчується успіхом. З них, 44% - змінюють професію і працюють у зовсім іншій сфері діяльності [4].

Випускники ВНЗ із спеціальності «Соціальна робота» не є винятком. Станом на 2016 р. в Україні налічувалося близько 65 ВНЗ [5; 6], які здійснювали підготовку соціальних працівників; щорічно 400-ом студентам присвоюють кваліфікацію фахівця за соціальною роботою; із них менше половини працевлаштовується за фахом; більшість – залишається без роботи. Така велика кількість не працевлаштованих випускників спеціальності «Соціальна робота» особливо турбує, оскільки аналіз ринку праці свідчить про велику кількість вакансій, які можуть заповнити випускники саме цієї спеціальності. Тому, логічно виникає запитання: «Чому так відбувається?». Невже самі випускники ВНЗ не бажають працювати за фахом. Так, це також можливо. Проте, все набагато складніше.

За останнє десятиліття ринок праці швидко змінювався. Це, в свою чергу, віддзеркалюється на вимогах до вмінь і навичок найманих працівників, їхньої освіти та професійного досвіду. Вища освіта в Україні мала б бути досить гнучкою, здатною швидко реагувати на зміни на ринку праці, задовольняти його нагальні потреби у висококваліфікованих фахівцях. Проте, як свідчить аналіз практики, кваліфікація випускників, кількість новоявлених фахівців у певних галузях, в тому числі з соціальної роботи, якість отриманих ними знань і навичок не відповідає реальним потребам роботодавців. Основною причиною цього є відсутність налагодженої схеми партнерських зв'язків між ринком праці і закладами вищої

освіти.

Абітурієнти обирають освітні програми за параметрами, що не мають нічого спільного з майбутньою професією та її запитаністю національної економікою: за престижністю, рівнем складності навчання, наявністю бюджетних місць. У результаті маємо ринок праці, що характеризується професійно-кваліфікаційним дисбалансом попиту і пропозиції робочої сили.

Проте, основною проблемою, що унеможливає реалізацію бажання випускників ВНЗ були працевлаштуванням є старі, ще радянські підходи до організації професійної підготовки майбутніх фахівців, які в основному фокусується на лекціях і іспитах; зовсім не приділяється уваги реаліям практичного професійного життя. На виході маємо два взаємозалежних сектори, які за фактом ніяк між собою не пов'язані: ринок праці і вища освіта. Тому, сьогодні складно говорити про випускників ВНЗ як про майбутніх

успішних та ефективних працівників, якщо їхня підготовка базується на застарілих методах і анахронічних освітянських моделях.

Тим часом в умовах глобалізації інновативність і розвиток конкурентоспроможності економіки можливо підтримувати лише за наявності якісної системи освіти та високої якості людського капіталу. Про неспроможність українських ВНЗ надавати випускникам запитаний сучасною економікою рівень знань і навичок свідчить той факт, що, враховуючи майже 76-відсоткову охопленість населення вищою освітою, за індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) Всесвітнього економічного форуму Україна за 2015–2016 рр. посіла лише 79-е місце серед 140 країн світу (рис. 1).

Незважаючи на високі позиції України за рівнем охоплення населення вищою освітою (14-те місце зі 140 країн), її якість залишається низькою (54-те місце), що йде всупереч кількісним показникам (рис. 2).

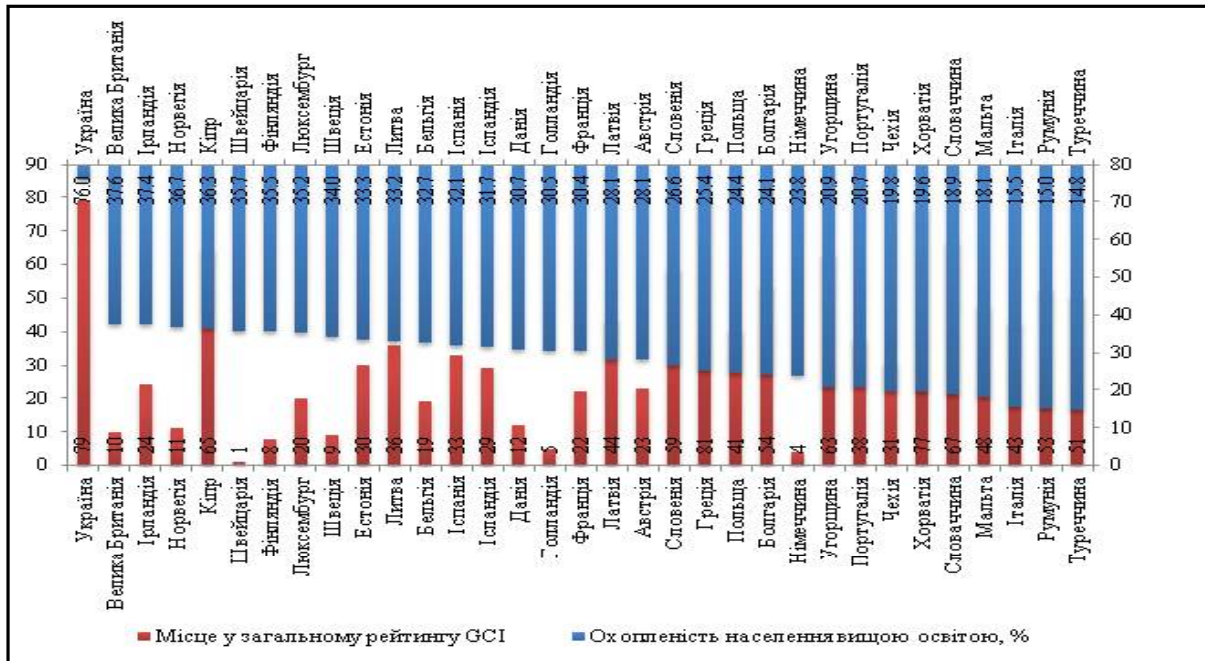

Рис. 1. Рейтинг країн за охопленістю населення вищою освітою, 2015 р. [11].

Рис. 2. Місце України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 рр. [11].

Варто зазначити, що роботодавці прагнуть залучати до роботи молодих фахівців, які можуть генерувати нові ідеї, швидко адаптуватися до змін і нововведень. Стандартні «пакети» освітніх програм ВНЗ вже не задовольняють нагальні потреби ринку праці. Неякісна вища освіта, яка залишається у по-

питі, продукує незапитаних спеціалістів, які з року в рік поповнюють лави безробітної молоді. Саме тому зусилля ВНЗ мають бути спрямовані за підвищення якості надання освітніх послуг.

Що ж стосується світу загалом, то стан освіти в сучасному суспільстві складний, неоднозначний і су-

перечливив. Місце освіти в суспільстві залежить від рівня вагомості знань для людей, їх досвіду, вміння, навичок, можливостей розвитку професійних і особистісних якостей тощо. Варто відзначити позитивну тенденцію, оскільки в останні десятиліття світ змінює своє ставлення до всіх видів освіти. Освіта, особливо вища, розглядається як головний, ведучий фактор соціального та економічного прогресу [11].

Зміни в системі вищої освіти відбуваються і в Україні. Реформування вищої школи передбачає певні зміни в системі управління ВНЗ: розвиток самоврядування, безпосередньої участі ВНЗ у виробленні і реалізації державної освітньої політики, надання ВНЗ більш широких прав у всіх сферах діяльності.

Проте, незважаючи на численні інновації, що присутні в системі вищої освіти, можна виділити низку проблем з якими стикаються ВНЗ України у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. Зокрема зростає потреба у:

- спеціалістах нових професій, що зумовлює необхідність організації належної науково-теоретичної, методичної і матеріальної бази ВНЗ для їх майбутньої підготовки;
- безкоштовній підготовці фахівців у ВНЗ, оскільки внаслідок низької оплати праці після закінчення їх (за винятком деяких спеціальностей) певною мірою зменшують цінність вищої освіти;
- забезпеченні можливостей для неперервної професійної підготовки;
- розвитку професійно важливих, соціально і морально значимих якостей і властивостей особистості випускників [12];
- налагодженні взаємозв'язку фундаментальної спрямованості підготовки та орієнтації на професійну діяльність;
- реалізації випереджальної підготовки (врахування прогнозованих перспектив розвитку країни); спрямованості на адаптивність (гнучкість) [3, с.15].

Варто зазначити, що численні недоліки у системі професійної підготовки майбутніх фахівців є причиною високого рівня безробіття серед випускників ВНЗ. Так на думку С.Дімітрієва та Ф. Зінов'єва базовими недоліками випускників ВНЗ, які впливають на їх можливість бути працевлаштованими, є: відсутність досвіду, невміння планувати свій час, низький рівень самоорганізації і як наслідок неефективна робота у команді, відсутність самопрезентації і навичок публічних виступів, неадекватна оцінка своєї вартості на ринку праці, необхідність фінансових, часових та інформаційних вкладень, незнання ринку праці, недостатність працелюбства, відсутність чіткої уяви про сферу діяльності [1, с.131].

До основних причин ускладнення працевлаштування випускників також відносять: недостатність практичного досвіду, стажу роботи за спеціальністю; низький рівень теоретичної і практичної підготовки; низька конкурентоспроможність випускників ВНЗ; невідповідність виконаної роботи потребам роботодавця, розрив між змістом освіти та вимогами з боку роботодавців; посилення конкуренції на ринку праці професій та спеціальностей, за якими ведеться підготовка фахівців у ВНЗ; переважно неусвідомлений підхід до вибору майбутньої професії (недосконалість існуючої системи профорієнтації молоді, спрямованості на отримання престижної (на даний момент) професії, яка може бути незатребувана на ринку праці у перспективі); психологічна неготовність молоді до прийняття самостійних рішень; неформованість цінностей випускників ВНЗ [8, с.59].

Як уже зазначалося однією з найбільш вагомих причин безробіття випускників ВНЗ є низький рі-

вень їх конкурентоспроможності. На нашу думку, конкурентоспроможність працівника — це відповідність якості робочої сили потребам ринку, можливість перемагати в конкуренції на ринку праці, тобто краще, порівняно з іншими кандидатами задовольняти вимоги роботодавців за рівнем знань, умінь, навичок, особистих рис. Основними факторами, які впливають на конкурентоспроможність випускників ВНЗ, є:

- переоцінка випускниками своїх можливостей щодо продовження навчання у ВНЗ (відсутність можливостей (брак коштів, знань тощо);
- відсутність заохочення, підтримки у молодій людині при вирішенні питань подальшого навчання для отримання майбутньої професії чи працевлаштування;
- проведення реформ: створення дієвої системи безперервного навчання; створення у ВНЗ підрозділів із працевлаштування своїх випускників; здійснення прогнозу щодо обсягів професійної підготовки у ВНЗ різних типів, враховуючи попит на ринку праці тощо [1, с.132].

На конкурентоспроможність майбутніх фахівців впливає також конкурентоспроможність самих ВНЗ. На думку О. Босака основними позиціями щодо формування конкурентоспроможності ВНЗ є здатність ВНЗ забезпечити належну якість підготовки фахівців відповідного напрямку і спеціальності; здатність студентів опанувати необхідні професійні знання та вміння та здатність роботодавців реально оцінити підготовленість випускників ВНЗ до відповідної професійної діяльності [2].

До основних компонентів, які визначають рівень конкурентоспроможності ВНЗ, також відносять: матеріально-технічну базу; рівень професорсько-викладацького складу; прогресивність навчальних технологій; рівень фінансового забезпечення; якість і професіоналізм управління; рівень контактів із закордонними ВНЗ; ефективність і справедливість прийому абітурієнтів; якість комп'ютерних комунікацій; затребуваність спеціальностей на ринку праці; спроможність і швидкість переорієнтації профілю ВНЗ на потреби ринку праці [2, с.223].

Проаналізувавши наукові джерела, ми дійшли до висновку, що для того, щоб випускник ВНЗ, в тому числі і майбутній соціальний працівник був конкурентоспроможним на ринку праці необхідно врахувати такі фактори: конкурентоспроможність власне ВНЗ; теоретичну (знання) та практичну (навички, вміння, досвід) підготовку; профорієнтацію, мотивацію до вибору потреби і можливості подальшого навчання, спеціальності; систематичне самовдосконалення своєї теоретичної і практичної бази та розвиток нових знань, умінь і навичок.

Враховуючи аналіз проблеми працевлаштування випускників ВНЗ, доцільно виділити шляхи вирішення проблеми працевлаштування випускників ВНЗ. До них ми відносимо: аналіз попиту і пропозиції на фахівців з вищою освітою, використовуючи дані служби зайнятості про вакансії та звернення випускників і інших джерел отримання інформації; сприяння укладенню договорів між ВНЗ і підприємствами, установами та організаціями щодо організації стажувань та виробничих практик для студентів; посилення інформаційного блоку (різноманітні брошури, ярмарки вакансій, вачери і т.д. щодо вакансій); розширення і відпрацювання схеми взаємодії служб зайнятості з органами управління освітою, навчальними закладами щодо здійснення конкретних заходів, спрямованих на підвищення якості освіти; посилення конкурентоспроможності випускників ВНЗ на ринку праці спеціальностей, по яких ведеть-

ся підготовка у ВНЗ; мотивація до пошуку роботи за фахом тощо [8; с. 60]; розроблення проектів, орієнтованих на фінансування активних заходів сприяння зайнятості молоді.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Для того, щоб випускник ВНЗ, майбутній соціальний працівник був конкурентноспроможним необхідно враховувати попит ринку праці і відповідно до цього формувати пропозицію. Важливу роль

у цьому процесі відіграють ВНЗ, оскільки сам університет повинен здійснювати підготовку майбутніх спеціалістів відповідно до вимог суспільства і власне вибір затребуваних на ринку праці спеціальностей. Однак, на майбутнього фахівця покладаються вагомі завдання – свідомий вибір професії, старанне навчання, щоб отримати повноцінну теоретичну базу, розвиток професійних знань, вмій, і навичок на практиці та систематичне їх вдосконалення.

Список використаної літератури

1. Аляб'єва С. С. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів : проблеми та державний інструментарій їх вирішення: Вісник / С.С.Аляб'єва, К.О.Коваль, О.М.Мензул. – П., 2014. – № 1. – 131 с.
2. Босак О. В. Фактори конкурентноспроможності вищих навчальних закладів в системі формування економіки знань / О. В. Босак // Регіональна економіка. – 2008. – №4. – 223-227 с.
3. Герасіна Л.М. Вища школа: реформування в демократичному суспільстві / Л.М.Герасіна, А.Д.Ятченко – Х.: Акта, 1998. – 15 с.
4. Державна Служба Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/gr/orpr/orpr_u/orpr_u2015.htm. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Зайнятість випускників спеціальність «Соціальна робота». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uadocs.exdat.com/docs/index-308941.html>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
6. Інформаційна система «Конкурс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vstup.info/2016/i2016a35.html#abe> – Загол. з екрану. – Мова укр.
7. Лісогор Л. С. Міжнародні стандарти в статистиці ринку праці України / Л. С. Лісогор // Вісник Тернопільської академії народного господарства – 2008. – № 10. – 167-171 с.
8. Лісогор Л. С. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів в умовах економічної кризи / Л. С. Лісогор // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2009. — № 15. – 59 с.
9. Лясников Н. Мотивы выбора профессии / Н.Лясников // Человек и труд, 2000. – №8. – 42-45 с.
10. Основні підходи до моделювання оцінки ймовірностей працевлаштування випускників вузів Росії і близько США : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ekonominform.ru/osnovnye-podkhody-k-modelirovaniyu-ocenki-veroyatnostej-trudoustrojstva-vypusknikov-vuzov-rossii-i-ssha. – Загол. з екрану. – Мова укр.
11. Покідіна В. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cost.ua/files/Universities%20and%20business_report.pdf – Загол. з екрану. – Мова укр.
12. Професійне навчання й підготовка кадрів у країнах Західної Європи: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rszodergava.ru/m_stati/node12. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Слозанская Анна

кандидат педагогических наук, доцент

кафедра социальной педагогики и социальной работы

Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка, Тернополь, Украина

ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКОЙ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА» В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ С ВОЗМОЖНОСТЬЮ ИХ ТРУДОУСТРОЙСТВА

В статье проанализированы особенности трудоустройства выпускников специальности «Социальная работа» и ключевые проблемы, с которыми они сталкиваются в поиске работы. Профессиональная подготовка конкурентоспособного специалиста, способного реагировать на изменения рынка труда, самосовершенствоваться и профессионально развиваться являются основными задачами вузов Украины. Построение оптимальной модели трудоустройства между высшими учебными заведениями и рынком труда позволит повысить качество профессиональной подготовки будущих специалистов и адаптироваться к требованиям рынка труда, что, в свою очередь, будет способствовать трудоустройству выпускников.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих социальных работников, трудоустройство, рынок труда, высшие учебные заведения

Slozanska Anna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor

Department of Social Education and Social Work

Ternopil Vladimir Gnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

RELATIONSHIP BETWEEN FUTURE SOCIAL WORKERS TRAINING IN UNIVERSITIES AND THE POSSIBILITY OF BEING EMPLOYED

The article reveals the key problems which faced the university graduates in finding the job. They include: lack of practical experience, work experience from the specialty; low level of theoretical and practical skills; low competitiveness of graduates; discrepancy of employer needs to work that is done, the gap between the content of education and the requirements of the employers; the increasing of competition on the labor market of professions and specialties, due to which future specialists are trained in universities; mostly unconscious approach to the choosing of future profession (imperfections of the existing system of professional guidance of youth, focus on getting the prestigious (at the moment) profession that can be unclaimed in the labor market); psychological unpreparedness of young people to make independent decisions; aborted values of university graduates.

Key words: future social workers training, employment, labor market, higher education